

A melléknév úr elmegy ragozási útra. Csomagjai a ragok. Ha elég erős a csomagcipelésre, akkor maga viszi a ragokat. (erős ragozás.) Ha gyöngye a legény, akkor a szolgálja viszi előtte a ragokat. Kicsoda a szolgál? (a határozott névelő.) Ilyenkor a melléknév úrra csak az *-n* rag marad. Ezt a könnyű csomagot még az ilyen gyenge legény is elbirja (gyenge ragozás.)

Technikai mozzanat.

Most nyissuk ki a könyvet s nézzük meg, változik-e a melléknév ragozása a nőnemű és semlegesnemű főneveknél? (A tanulók megállapítják, hogy itt az egyesszám alany- és tárgyeseteinél nem fordul elő az *-n* rag; ehelyett az *-e* rag szerepel.

Keressünk a könyvben alkalmas példákat. Alkossunk magunk is néhányat, a letárgyalt olvasmány kapcsán. Pl. Wohin führt die lange Gasse? (Die lange Gasse führt in das Dorf.) Keressük meg benne a melléknevet s állapítsuk meg róla, hogy milyen ragozása stb.

Házi feladatul írjunk a képről három mondatot, melyben jelzős kifejezés is legyen. Zárójelben állapítsuk meg a melléknév ragozását. — Klasse auf!

Was machen wir in der Kirche? (Wir beten.)

Was machen wir in der Schule? (lernen — arbeiten)

Merkt euch das deutsche Sprichwort: »Bete und arbeite«.

Az osztály többször ismétli.

P.: Achtung! Abtreten!

Jármai Vilmos

a német nyelv szakvezető tanára.

5. Történelem

Kettős királyválasztás. Hazánk a mohácsi vész után

(Mintatanítás a fiúiskola IV. osztályában.)

Megjegyzések. Az újkor bevezető eszményei (a reneszánsz, találmányok, fölfedezések, reformáció, a kellő világtörténelmi kapcsolat: a Habsburgok világhuralma) és a harmadik osztályos történelmi anyag ismétlése után kerül sor nemzeti történelmünk egyik igen gyászos, nagyon szomorú korszakának ismertetésére. Az irányítást és áttekintést jelentő nagy didaktikai egységet: *Törökvilág Magyarországon, A török hódítás kora, vagy Hazánk három részre szakadása* címmel szokták történetkönyveink leggyakrabban megjelölni. Mindegyik cím bántó és fájdalmas, de igaz: az ország szétdarabolásának korszaka ez; sok tekintetben

hasonló mai állapotunkhoz. Mivel mai helyzetünkhöz, megcsontított állami életünkhöz sok hasonlóság, történelmi-földrajzi adottság és lelki kapcsolat kínálkozik e korból, nemcsak tantárgytanítási és propagatív, de nevelési szempontból is igen fontos e nagyobb és benne a kisebb didaktikai egységek alapos feldolgozása. A feldolgozás tanár és tanítvány közös munkája legyen: a »probléma-élmény«-nek minél nagyobb tér biztosítandó.

A módszer főleg *kérdve-kifejtő, közös megbeszélés, eszmecsere*, de a *tanuló önálló előadása mellett* a tanári közlő tanítási alak is előfordulhat. Csak az a nagyon fontos, hogy a tanár és tanítvány közös lelki munkája: együttgondolkodása, itt talán leghelyesebb, ha így fejezem ki: *együttérzése* egy pillanatra se szakadjon meg. Így az Utasításban foglaltaknak, de a mérsékelt munkaiskolai követelményeknek is eleget tettünk.

Szemléltetés: a rendelkezésre álló képek alapján, Európa és Magyarország térképének felhasználásával.

Szemléltetések: 1.) *Mika*: Magyar történelmi olvasókönyv, II. rész. *Kőszeg ostroma. 1532.* (Jovius Pál elbeszélése. Fordította: Holub József.) 2.) *Mika*: Történelmi olvasókönyv, VI. rész. *A nagyváradi béke. 1538.* (Fordította: Holub József.)

Irodalmi anyag. Utalok itt *Közönyünk* különböző számaiban megjelent cikkeimre s egyszerűség kedvéért csak a következő műveket sorolom fel: 1.) Baksay: *Dáma*. Történelmi korkép. 2.) Krúdy műveiből: a) Mohács, b) Első Habsburg, c) *Festett király*. 3.) Taucher: *Kőszeg ostroma 1532-ben.* (A kőszegi áll. polg. fiúisk. 1930/31. tanévi Értesítője.) 4.) Taucher: *Jurisich Miklós élete és működése.* (A kőszegi áll. polg. fiúisk. 1931/32. tanévi Értesítője.) Természetes, hogy Krúdy felsorolt művei *regények* s inkább a szaktanárt, mint a tanulót érdekelhetik.

A tanítás vázlat.

I. *Bevezetés.* a.) *Isméltetés:* 1.) A magyar történelemből: Az ország hanyatlása Mátyás király után a Jagellók alatt. Belső viszályok, széthúzás, parasztlázadás, párturalom: vallási, politikai és társadalmi ellentétek, erkölcsi romlottság.

Különösen kidomborítandók azok a szerződések (soproni egyezmény 1463, pozsonyi egyezés 1491, házassági szerződés 1506), amelyeket a Habsburgok trónrajutásuk érdekében kötöttek a magyar királyokkal. Ezekkel szemben áll az 1505-i rákosi határozat.

A mohácsi vész, a király halála és ezek következményei.

2.) A világtörténelemből: A Habsburgok világhatalma, a cognaci liga.

b.) *Átmenet:* Teljes a vereség, nagy a csapás, de a legnagyobb baj az, hogy II. Lajos a Csele-patak torkolatánál a mocsárba fulladt és így király nélkül maradt az ország.

c.) Célkitűzés: Nézzük meg, kit választott a nemzet II. Lajos halála után királyává!

II. *Tárgyalás*. 1. részegység. Kettős királyválasztás. A nemzetközi helyzet, a cognaci liga. Az ellenkirályok küzdelmei; polgárháború. — A táblára felírt vezérszavak alapján az 1. egység összefoglalása.

2. részegység. János király szövetkezik a törökkel. Martinuzzi, vagy Fráter György szerepelni kezd. Buda átadása Jánosnak, Bécs első ostroma: 1529. Kőszeg ostroma, másodszor Bécs ellen: 1532. — A táblára felírt vezérszavak alapján a 2. egység összefoglalása.

3. részegység. Az ország helyzete. A nagyváradi béke: 1538. János király halála: 1540. — A táblára felírt vezérszavak alapján a 3. egység összefoglalása.

III. *Begyakorlás*. Az óra alatt 3 részegységben közösen feldolgozott anyag egységes összefoglalása. Szemléltetés. Szemelvények olvastatása. Zapolyai és I. Ferdinánd jellemeztetése.

Tankönyv: minden polgári iskolára engedélyezett IV. o. történelmi tankönyveket átnéztem s a lehetőség szerint e tankönyvekhez alkalmazkodtam. *Mivel a tanári közléssel nyújtandó tanítási anyag csaknem mindegyik tankönyvben azonos, a közzendő anyagot nem részletezem. Gritti szereplését kihagytam, mivel a tankönyvek sem említik.*

I. *Bevezetés*: a.) Ismétlés. 1.) A magyar történelemből: Ki volt az utolsó nemzeti királyunk? Mi történt Mátyás állandó hadseregével, a fekete-sereggel? A fekete-sereg szétvérese után kikre háramlott a honvédelem? A bandériumok és a nemesség fölkelése ellenállhatott-e a töröknek? Miért? — Milyen hadsereg volt a töröknek? — Mátyás után milyen királyt akartak választani a hatalmaskodó főurak? Miért? Kit választottak királyá tehát? Mettől meddig uralkodott II. Ulászló? Ki volt a fia? Jellemezd! Ird le hazánk állapotát a Jagellók alatt! Sorold fel vallási, társadalmi és párt-ellentéteket! Beszélj a pórlázadásról! Folytasd! Ki verte le a pórlázadást? Hol? *Milyennek mutatkozott ekkor Zapolyai, az erdélyi vajda?*

Mátyás királlyá választásakor hol volt a szent korona? Miféle föltételek mellett adta ki III. Frigyes? Elismerte-e és mikor II. Ulászló a Habsburgok trónigényét hazánk trónjára? Mondd el, mikor és hogyan kötött Dobzse László házassági szerződést a Habsburgokkal? Kik voltak a Habsburgok pártján? Hogyan nevezték ezt a pártot? Hát a köznemesség milyen királyt akart választani a Jagellók kihalta után? — Miért? *Ki volt a nemzeti párt trónjelöltje? Miért?*

Ismertesd a mohácsi vész történetét! Beszélj erről részletesebben! Folytasd! Folytasd! — Mi történt a királlyal? Ki volt II. Lajos felesége? Hová menekült ez? Kinek akarta juttatni a magyar trónt? Kik késtek el a mohácsi csatából? Miért késtek

el? *Kinek maradt jelentős hadserege Mohács után?* — Mohács után mit csinált a török hazánkkal? Merre vonult ki a török az országból? — *Mutasd!*

2.) A világtörténelemből: Ki volt a német császár és spanyol király ez időben? Sorold fel V. Károly országait! — *Mutasd* Európa térképén! Kikkel szövetségbe lépett I. Ferenc francia király? II. Szulejmán merre támadhatta meg legközelebb V. Károly birodalmát? *Mi lett tehát hazánk sorsa?* Segítette-e valaki Mohácsnál külföldről hazánkat? *Ki volt V. Károly öccse? És húga?*

b.) *A tmenet.* Kik estek el Mohácsnál? Volt máskor is ilyen nagy szerencsétlenségben már hazánk? Mi volt az ország szerencséje a tatárjáráskor? Mit tett IV. Béla a tatárjárás után? Volt utóda II. Lajosnak?

c.) *Célkitűzés:* A mai órán megtanuljuk, hogy Mohács után kit választottak királlyá?

II. *Tárgyalás. 1. részegység.* — Milyen királyra volt szüksége Mohács után hazánknak? Meg tudott-e egyezni a megválasztandó király személyében az egész ország? Kiben látta az ország nagy része hazánk hanyatlásának okát? Ezért milyen származású királyt akart választani? Kit választottak tehát a köznemesek királlyá? Miért? Melyik országgyűlési határozat alapján választották meg Zapolyait? Hogyan nevezték másnéven a köznemesek pártját? Ki volt e párt vezére? Ki volt a főurak trónjelöltje? — Miért? Hogy hívták a főurak pártját más névvel? Ki volt ennek a vezére? Hány királya volt tehát ekkor az országnak? Vajjon a két király hívei szerettek egymást? Miért? Pedig mi lett volna az ország érdeke? — Miért? Hát a külföldön kik örülhettek Zapolyai királlyá választásának? — Miért? De mit gondoltok, küldött-e a francia király, vagy Vencence segítségét Jánosnak? (Ennyit az előzmények és együttműködés alapján föltétlenül ki lehet hozni a tanulókból — legalább én ezt tapasztaltam. A problémák fölvetése a tanulók gondolkodtatására vezet s azok intuitív módon résztvesznek a munkában. Ezzel a *kettős királyválasztás* történeti tényét az első képsíkban el is végeztük. Az esetleg hiányzó és szükséges történelmi részanyagot — ha annak közös megbeszélése nem sikerül — *közölje* a tanár. A két király nevét, uralkodásuk idejét és a vezérszavakat a tanár felírja a táblára. A tanulók egyidejűen a naplójukba (füzetükbe) írják ugyanezt.)

Mivel a két király és párthíveik nem tudtak megegyezni, mi történhetett tovább? Ki támad ki ellen? Hogyan nevezzük az ilyen háborút? Volt-e külső ellenség is, aki ellen harcolhatott volna mindkét király?

(Az ellenkirályok küzdelmei *közlendők*, János király ládi, tokaji és abaujszínai vereségei fölemlíthetők.)

Vezérszavak: A nemzeti párt megválasztja Zapolyait (1526—40.). Az udvari párt királlyá választja I. Ferdinándot

(1526—64.). Külföldi kapcsolatok. Polgárháború. Zapolyai Lengyelországba menekül.

Az 1. részegység összefoglalása. Beszélj el Zapolyai megválasztását királlyá! Ferdinándról mit tudsz? Ki látszott erősebbnek az ellenkirályok közül? Hová menekül János király? Vajjon miért?

2. részegység. Vizsgáljuk meg, miért ment Zapolyai Lengyelországba? Kivel szövetekezett és hogyan?

(Mivel e történelmi részanyag ismeretlen a tanulók előtt, ezt a szaktanárnak *közölnie* kell. A tankönyvek szerint tárgyalni kell itt *Laszki Jeromos* ügyes konstantinápolyi követségét, Martinuzzi szereplését, a törökkel való szövetekezést.)

— Miért fogadta szívesen a török János szövetségét? Hogyan segítheti a török János királyt? Merre vezet a török hadak útja?

(Szulejmán újabb hadjáratai: a mohácsi síkon János fogadása, Buda visszafoglalása Ferdinándtól és Jánosnak való átadása, Bécs első ostroma 1529-ben, majd Kőszeg ostroma 1532-ben *közlendők!* Természetes, hogy a tanulók meglévő ismereteit felhasználjuk. A helyi kapcsolatok — Mohács, Kőszeg és vidéke — erősen kidomborítandók helytörténeti szempontból is!)

Vezérszavak: János szövetekezik a törökkel. Laszki Jeromos. — Martinuzzi György. Buda átadása, Bécs első ostroma: 1529. Kőszeg ostroma: 1532. Jurisich.

A 2. részegység összefoglalása. Kivel kötött szövetséget János király? Hogyan segítette a török Zapolyait? Mondj el Szulejmán 1529-i hadjáratát! Mi történt 1532-ben?

3. részegység. — Merre vonult ki hazánkból Mohács után a török? Hát 1529-ben? — Merre vezetett az útja 1532-ben? Milyen lehetett hazánk állapota e gyakori hadjáratok miatt?

(Itt különösen a török hadjáratok pusztításai ecsetelendők, de a polgárháború és ellenkirályok is segítettek a töröknek.) A polgárháborúk és török hadjáratok kinek ártottak legtöbbet? Hát a főurak vajjon hogy viselkedtek? Mire volt szüksége az országnak, de az ország érdekében a két királynak is? Vajjon ki működött közre a béke létrejöttében? (A nagyváradi béke ismertetése. János király házassága, utolsó rendelkezései és halála. E tényeket röviden *közölnie* kell a tanárnak!)

Vezérszavak: A török mindenütt pusztít. A nagyváradi béke: 1538. János király halála: 1540. János Zsigmond.

A 3. részegység összefoglalása. Mutasd a török hadjáratok útvonalait Magyarország térképén! Hol kötött békét és mikor a két király? Melyek a nagyváradi béke nevezetesebb pontjai? Segítette-e Ferdinánd Jánost? Halálos ágyán hogyan rendelkezett Zapolyai? Miért? Ki lett János Zsigmond gyámja?

III. Begyakorlás. Részletes összefoglalás. — Miről tanultunk a mai órán? Beszélj Zapolyai királlyá választásáról! Ismertesd Ferdinánd megválasztásának okait! Ird le az ellenkirályok küzdelmét! János szövetkezéséről beszélj! Mutasd a török hadjárat útjait! Mit tudsz Kőszeg ostromáról? Melyek a nagyváradi béke pontjai? Miért nem valósult meg a nagyváradi béke? Mikor halt meg János király? Beszélj János Zsigmond gyámjáról! Ki tudná jellemezni röviden Zapolyait és I. Ferdinándot?

Szemléltetés. A térképek már az óra első részében is használatban voltak, a rendelkezésre álló képek most kerülnek bemutatásra. Zapolyai, I. Ferdinánd és Fráter György képe a legtöbb történetkönyvben megtalálható. Ha idő van rá, úgy a két Mika-féle szemelvény is felolvastatható, ellenkező esetben a nagyobb didaktikai egység összefoglalásakor kerülhet rá a sor.

Az irodalmi anyagból Baksay jelzett műve kötelező olvasmány. A Krúdy-féle regényekből a személyek jellemzése céljából csak egy-egy kis szemelvényrészlet adható; Taucher kartársunk értékes munkáiból több részletet választhattunk szemelvényül.

Az óra végén előreveti már árnyékát az ország három részre szakadása s itt utalni lehet mai helyzetünkre. Arra vigyázzunk, hogy ez erőszakolt ne legyen! Ügyeljen arra is a szaktanár, hogy az utolsó lelki mozzanat ne a fájdalmas belenyugvást, a kényelmes megalkuvást szolgálja, hanem a bajban is fölfelé: küzdelemre lendítsen! Ez a történelemtanítás egyik főcélja.

Csapó István

polg. isk. kir. főigazgatósági előadó-igazgató.

6. Földrajz

Az Atlasz hegység vidéke.

(Mintatanítás a fiúiskola III. osztályában.)

A polgári iskola III. osztályában a földrajzi oktatás éppen úgy a térképre támaszkodik, mint az alsóbb osztályokban. Míg azonban az I. és II. osztályban intenzívebb vezető szerep jut a tanárnak, addig itt a fejlettebb megfigyelő készséggel kell számolnunk. Ennek megfelelőleg a munka továbbvitelét mindinkább a tanulók kezébe tesszük le. A tanulók két évi rendszeres munka árán megszerezték azokat az általános érvényű szempontokat, amelyek a térképről közvetlenül leolvasott ismeretek alapján következtetési lehetőséget is nyújtanak. Addig, míg a térkép olvasási köre és a tanulók következtető munkájának ere-